

Marzena Kruk

Zakładzie Socjologii Ogólnej i Badań nad Migracjami,
Instytut Socjologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
E-mail: msylwiakruk@poczta.umcs.pl

Migracje jako czynnik aktywizujący
życie rodzinne i społeczne osób
starszych* / *Migrations as a factor activating
family and social life of the elderly*

Abstract

The article «Migrations as a factor activating family and social life of the elderly is meant to draw attention to the situation of older people especially their family and social life in a situation of migration immediate family. Contemporary migrations gainful employment also brings new challenges for older people - parents or grandparents. In the case of separation of families frequent their roles are intensified. Examples of research migrant families show older people how to effectively fulfill their role of caring, etc., And are «over active». In the case of migration of active seniors in Poland can be an example not only for the young. Often at the expense of their own health, passions, interests, helping children to migration. The measures taken for the elderly and their social activation of older people in a situation of migration in Poland should be a challenge not only for social policy but society as a whole faced by demographic and economic challenged.

Keywords: self-esteem; aesthetic medicine; antiageing procedures; self-presentation

WSTĘP

Współczesne migracje zarobkowa przynoszą nowe wyzwania również dla osób starszych - rodziców czy dziadków. W sytuacji rozłąki rodzin częstą ich rolę są zintensyfikowane. Przykłady prowadzonych badań rodzin migracyjnych pokazują jak skutecznie osoby starsze wypełniają funkcję opiekuńcze, wychowawcze itp. i są „ponad aktywni“. W sytuacji migracji aktywni seniorzy w Polsce mogą być przykładem nie tylko dla młodych. Często własnym kosztem zdrowia, pasji, zainteresowań pomagają dzieciom na migracji. Działania podej-

* Artykuł przygotowany w ramach projektu: „Polish female migrants and their families - a study of care deficit” realizowany jest na Uniwersytecie Marii Curie – Skłodowskiej w Zakładzie Socjologii Ogólnej i Badań nad Migracjami. Projekt realizowany jest w partnerstwie z University of Bergen, Faculty of Social Sciences.

mowane na rzecz osób starszych oraz ich aktywizacja społeczna osób starszych w sytuacji migracji w Polsce powinna być wyzwaniem nie tylko dla polityki społecznej, ale całego społeczeństwa przed którym stoją wyzwania demograficzne i gospodarcze.

1. ROLA RODZINY W PROCESIE MIGRACJI

1.1 STARZEJĄCE SIĘ SPOŁECZEŃSTWO.

Dane demograficzno-statystyczne w Polsce wskazują na dwa zasadnicze aspekty, które prowadzą do starzenia się społeczeństwa Polskiego. Pierwszy to wyjazdy zarobkowe za granicę osób młodych a drugi to większa liczba osób starszych. Te dwa zagadnienia są ze sobą ściśle połączone. Wśród negatywnych aspektów migracji ludzi młodych należy zauważyć fakt, iż to właśnie osoby starsze (rodzice, dziadkowie) przyjmują funkcję opiekuńczą nad pozostającą w kraju rodziną np. dziećmi migrantów.

Proces starzenia się ludności, nazywany też starzeniem demograficznym, to zmiana w strukturze wieku populacji polegająca na wzroście procentowego udziału ludzi starych. Ta ilościowa zmiana wywołuje, coraz szerzej i dokładniej opisywane przez badaczy, jakościowe zmiany we wszystkich niemal sferach życia społeczeństw.

Wraz ze zmieniającą się strukturą populacji Polski zmienia się również struktura osób w wieku poprodukcyjnym. Do 20135 roku, w porównaniu z 2010 rokiem wzrośnie udział osób w przedziałach wieku 60/65-74, 75-79, 80-84, 85-89, 90+, a największą dynamikę wzrostu zaobserwować będzie można wśród osób będących w wieku 90+ (ok 2,5 – krotny wzrost), 85-89 (2- krotny wzrost). Liczba osób w wieku 75+ wyniesie ok. 4,5 mln. w 2035 roku (Raport GUS 2010). W porównaniu w roku 2010 liczba ta wynosiła 2,4 mln. Zalecane jest także używanie wskaźnika natężenia określającego stosunek liczby seniorów do ludności dorosłej. Taki współczynnik jest raczej miarą obciążenia społeczeństwa ludźmi starymi (Radzikowska 1992). Z punktu widzenia zapotrzebowania na instytucjonalną pomoc istotne znaczenie mają dwa współczynniki określające potencjał opiekuńczy, czyli potencjalne możliwości udzielenia wsparcia osobie starszej przez rodzinę. Pierwszy to współczynnik wsparcia (*support ratio*), który jest obliczany w dwóch wariantach jako:

- współczynnik potencjalnego wsparcia (*potential support ratio*), określa stosunek osób w wieku 15–64 do liczby osób w wieku 65 lat i więcej
- współczynnik wsparcia rodziców (*parent support ratio*) liczba osób w wieku 85 lat i więcej przypadająca na 100 osób w wieku 50–64 lata. Drugi to współczynnik potencjału pielęgnacyjnego. Jest to stosunek liczby kobiet w wieku 45–64 lat (a więc osób potencjalnie najczęściej udzielających pomocy i opiekujących się osobami starszych) do liczby osób w wieku 80 lat i więcej (Raport. P. Błędowski 2012: 17).

1.2 EKONOMIKA MIGRACJI

Od akcesji Polski do Unii Europejskiej liczba osób podejmujących migracje szczególnie w celach zarobkowych stale wzrasta. Szacuje się, że w 2007 roku poza granicami Polski przebywało czasowo około 2 270 000 mieszkańców naszego kraju. W 2008 roku ilość osób żyjących poza granicami kraju zmniejszyła się o 60 000 i wynosiła 2 210 000 (GUS 2000-2009). Z Polski, w latach transformacji (1989-2009) wyjechało 6,3% ludności faktycznie zamieszkałej i gdzie w wielu regionach emigracja znacznie przekroczyła średnią krajową, znalazła się w grupie krajów o największym potencjale migracyjnym w Unii Europejskiej. Emigracja nasiliła się wyraźnie po przystąpieniu Polski do UE. Jednocześnie zarówno populacja migrantów jak i kierunki migracji stały się bardziej różnorodne. Inaczej mówiąc coraz liczniejsze grupy osób mogły skorzystać z możliwości wyjazdu i coraz więcej krajów znalazło się w ich zasięgu (Raport 2012). Dane ilościowe dotyczące przemieszczania się ludności nie wystarczają do opisu całego zjawiska i skutków migracji a szczególnie powodów podejmowania migracji zarobkowych.

Teorią często stosowaną przez badaczy okresu transformacji jest Nowa Ekonomia Migracji (*New Economics of Labour Migration*). Teoria ta jest niejako rozszerzeniem klasycznego modelu *push-pull*, zaś jej zwolennicy podkreślają, że decyzje migracyjne rzadko są realizacją jednostkowych strategii życiowych, bowiem jednostka działa w ramach konkretnej grupy odniesienia. Istotny jest więc społeczny kontekst, w jakim odbywają się migracje i decyzje o ich rozpoczęciu. Z tego względu istotna w tym kontekście jest rola rodziny. W sytuacji ryzyka bowiem to właśnie rodzina kreuje „strategię przetrwania”, polegającą na alokacji posiadanych zasobów i podziale zadań pomiędzy jej członków. W takim wypadku to gospodarstwo domowe „deleguje” jednego ze swych członków do podjęcia zatrudnienia poza granicami kraju, a migracja służy minimalizacji (Bobek 2013: 1).

Nowa Ekonomiczna Teoria Migracji postuluje, by znacznie większą niż do tej pory uwagę poświęcić społecznemu kontekstowi, w jakim odbywa się migracja. Postulat ten jest widoczny w każdym aspekcie koncepcji, poza tym okazał się bardzo wpływowy. Szereg badaczy podążając tym tropem podejmuje kwestie związane z rolą rodziny/gospodarstwa domowego w procesie kreacji strumieni migracyjnych. Rola ta jest szczególnie istotna w społeczeństwach tradycyjnych, gdzie jest ona podstawową jednostką społeczną, ale także fundamentalną jednostką organizacji ekonomicznej (Górny, Kaczmarczyk 2003: 56)

Analizę skutków społecznych migracji można przeprowadzić uwzględniając trzy kategorie: kultury bytu, kultury społecznej i kultury wartości (Puzio-Waławik 2010: 189). Kategoria kultury społecznej dotyczy funkcjonowania rodziny i społeczności lokalnej, ponieważ to rodzina w największym stopniu odczuwa zmiany zachodzące pod wpływem migracji (Puzio-Waławik 2010:189). Można tu zaznaczyć dwie zależności opuszczone dzieci oraz pozostawieni rodzice osób wyjeżdżających w celach zarobkowych.

Jednym z negatywnych skutków migracji jest rozłąka rodzin. Ważną i skompilowaną kwestią jest opieka na odległość (*distans caring*), w sytuacji gdy dorosłe dzie-

ci zostawiają rodziców i emigrują do innego kraju. Wśród wszystkich wskaźników jakości życia mierzonych w badaniach sytuacja materialna i więzi z rodziną są najwyższej oceniane przez polskich seniorów. Im wyższy status ekonomiczny i dobre relacje z rodziną tym większe zadowolenie z życia, poziom optymizmu i poczucie koherencji. Możliwe, że najbardziej interesującym wynikiem przedstawionych badań jest poziom wsparcia społecznego, którego źródłem są współmałżonek, rodzina, znajomi i sąsiedzi oraz ich wzajemny stosunek i znaczenie (Głębocka, Szarzyńska 258). Mówiąc o uwarunkowaniach pomyślnego funkcjonowania transferów międzypokoleniowych, należy się skoncentrować na czterech najważniejszych ich wymiarach:

- zróżnicowanie warstwowo-klasowe
- zróżnicowanie ze względu na płeć
- wsparcie osób niepełnosprawnych
- przemiany demograficzne jakim podlega rodzina (Szukalski 2004: 97).

1.3 MIĘDZYPOKOLENIOWA SOLIDARNOŚĆ

We współczesnym świecie, a szczególnie krajach rozwiniętych gdzie mamy do czynienia z rodziną transnarodową pojawia się pytanie o miejsce i rolę człowieka starego w tego typu strukturze rodzinnej (Crystal Stephen 2007: 3379). W społeczeństwach nowoczesnych seniorzy są niżej usytuowani w hierarchii społecznej i mają mniej władzy niż w kulturach przednowoczesnych (Giddens 2008: 184).

Dla ludzi w starszym wieku rodzina jest najważniejszą płaszczyzną odniesienia oraz powszechnie odczuwanym gwarantem bezpieczeństwa, opieki i akceptacji. Wskazywana jest jako jedyna instytucja zdolna do wypełniania rozległych deficytów starości i skutecznego rozwiązywania problemów znamiennych dla podeszłego wieku: emocjonalnych, organizacyjnych, bytowych, związanych z codziennym funkcjonowaniem (Trafiałek 2014:152).

Rodzina może być definiowana na dwa sposoby. Po pierwsze termin ów oznaczać może „zespół osób wyodrębnionych w ramach gospodarstwa domowego na podstawie kryteriów biologicznych” (Szukalski 2005: 95). W tym przypadku o zaliczeniu danej jednostki do danej rodziny, którą utożsamiać można z rodziną nuklearną, decydować będą dwa kryteria: przynależność do danego gospodarstwa domowego (wspólne zamieszkiwanie i łączenie posiadanych zasobów) oraz bliskie spokrewnienie z innymi osobami, tworzącymi dane gospodarstwo. Drugie rozumienie pojęcia rodziny jest znacznie szersze i obejmuje wszystkie osoby, z którymi dana jednostka jest spokrewniona lub spowinowacana, tworząc tzw. rodzinę rozszerzoną (Szukalski 2005: 95). Przepływy międzypokoleniowe to część ciągłego procesu interakcji między członkami poszczególnych generacji rodziny w trakcie ich całego życia na tle konkretnego czasu historycznego (Szatur –Jaworska, Błęadowski, Dziegielewska 2006: 91). Możemy mówić o dwóch rodzajach transferów: publicznych i prywatnych. Ogólnie można powiedzieć, że wyróżnia się następujące rodzaje transferów międzypokoleniowych między generacjami: pomoc w postaci materialnej, (rzeczowej i finansowej), w formie usług, (nazywane darem czasu), oraz

użyczeniem mieszkania (zwaną darem przestrzeni) (Szatur – Jaworska, Błędowski, Dziegielewska 2006:91). Przepływy międzypokoleniowe to przekaz zasobów posiadanych przez jedną generację innej generacji. Wyróżnić można dwa ich podstawowe rodzaje: przepływy publiczne, tj. transfery dokonywane za pośrednictwem instytucji państwowych, zbierających przekazywane Środki w formie świadczeń publicznych, lub organizacji pozarządowych oraz przepływy prywatne, transfery dokonywane w ramach rodziny (Szukalski 2004: 93). W rodzinie realizowane są najważniejsze potrzeby psychiczne, a tradycyjny, odwieczny przekaz pokoleniowy między generacjami gwarantuje stały transfer wzajemnych usług materialnych, emocjonalnych oraz rzeczowych. Ich kierunek z reguły różnicuje się w następujących kategoriach:

- prowadzenie gospodarstw domowych i wsparcie emocjonalne – przepływ wzajemny, dwukierunkowy;
- opieka, pomoc, wsparcie w chorobie i niepełnosprawności – rodzina na rzecz osoby starszej;
- pomoc materialna, opieka nad dziećmi i wnukami – osoba starsza na rzecz rodziny (Trafiałek 2014: 153). Nawet w bardzo późnym wieku (*oldest old*) można mówić o „produktywności” osób starszych, jeżeli za taką uznać kierowanie transferów finansowych od młodszych generacji, co jest standardem w większości europejskich państw w tym także Polski (Krzyżowski i in.2014:27).

Problemy osób starszych pozostających w kraju są najmniej rozpoznane. Wiadomo o roli seniorów jako faktycznych lub prawnych opiekunów pozostawionych przez rodziców dzieci, ale o tym, że sami dziadkowie często potrzebują wsparcia niewiele się mówi (Okólski 2012: 3). Szczególnie w sytuacji migracji rodzin wraz z akceptacją dla potrzeb ludzi starych i rozumienia procesów społecznych zachodzących w starości ma być międzygeneracyjna solidarność (Błędowski 2012: 205). Najskuteczniejszą formą wspierania takiej solidarności międzypokoleniowej jest edukacja do starości i promocja zasad aktywnego starzenia się (Trafiałek 2014:153).

2. WSPÓŁCZESNE ROLE STARSZYCH

2.1 KONCEPCJA AKTYWNEGO STARZENIA

Aktywność rodzinna i społeczna osób starszych w trakcie migracji ich dzieci jest w dyskursie społecznym często marginalizowana i pomijana. Za twórcę teorii aktywności uważa się Roberta Havighursta. Podstawowym założeniem tej koncepcji jest przyjęcie, że warunkiem udanej starości jest długotrwała realizacja przez ludzi starszych wszelkiej formy aktywności (Havighurst 1963: 229-320). Całość teorii opiera się na pozytywnej korelacji pomiędzy aktywnością a szczęściem oraz dobrym samopoczuciem osób starszych oraz twórcy podkreślają iż zaangażowanie osób starszych w nowe role i sfery życia bywa rekompensatą za wycofanie się z innych (Halik 2002: 19). Teoria ta nie wyjaśnia jednak jak powinna wyglądać starość osób, które we wcześniejszych fazach życia, np. w wieku średnim nie przejawiały aktywności cechującej większość ludzi (Halik 2002: 19).

Koncepcja aktywnego starzenia się zakłada zapewnienie jednostce możliwości bycia jak najdłużej społecznie produktywna. Społeczna produktywność definiowana jest jako każda aktywność, która wytwarza dobra i usługi, niezależnie, czy opłacana, czy nie, włączając taką aktywność jak praca domowa, opieka nad dziećmi, wolontariat, pomoc rodzinie, przyjaciółom (Szukalski 2012). Produktywne starzenie się, jako termin opisujący aktywność (lub jej brak) osób starszych, był faktycznie pierwotnie odnoszony jedynie do wartości ekonomicznych. Rynkowe definicje produktywności skupiały swoją uwagę na obecności osób starszych na rynku pracy. Uzupełnieniem tak rozumianej produktywności są koncepcje socjologiczne, które do aktywności na rynku pracy dodają: wolontariat, opiekę nad dziećmi, opiekę osobistą (np. nad starymi rodzicami, współmałżonkiem) i pomoc w utrzymaniu higieny i inne formy pomocy nieformalnej, o ile one mają znaczenie dla innych (Krzyżowski i in. 2014: 27)¹.

Działalność społeczna osób starszych może przyjąć różne formy. Wymienić wśród nich należy zaangażowanie w ramach organizacji pozarządowych, Uniwersytetu Trzeciego Wieku, rad seniora, wspólnot lokalnych (w tym działających przy kościołach iż związkach wyznaniowych), organizacji branżowych, działań samopomocowych, różnorodnych towarzystw społeczno-kulturalnych czy kół gospodyń wiejskich (Raport 2012: 9). W Polsce osoby powyżej 50 roku życia należą do grupy wieku, która jest najmniej aktywna na polu społecznym. Także w porównaniu z osobami w podobnym wieku zamieszkującymi inne kraje europejskie ich aktywność społeczna jest niewielka. Ze względu na rosnącą liczbę osób w wieku 50+ w kolejnych latach w tej grupie można upatrywać zwiększenia się potencjalnych zasobów aktywności społecznej (Raport 2012:9).

Pozytywne spojrzenie na proces starzenia się społeczeństw i na starość jako na naturalny etap życia człowieka ma fundamentalne znaczenie dla formułowania strategii działań odpowiadających na wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństw. Kształtowanie pozytywnych postaw wobec starości i zachodzących zmian demograficznych jest niezbędne do budowania społecznego zrozumienia dla decyzji politycznych, które będą podejmowane w odpowiedzi na wyzwania starzejącego się społeczeństwa. Ważne jest zatem, aby w publicznej debacie wokół tematu starzenia się przedstawiać osoby starsze jako grupę zróżnicowaną, twórczą, wnoszącą istotny wkład w życie społeczne i ekonomiczne. Promowanie pozytywnego wizerunku osób starszych, popularyzowanie wiedzy na temat procesów starzenia się, potrzeb i potencjału seniorów jest kluczowe dla wspierania kultury dialogu między pokoleniami, kształtowania stosunków społecznych w oparciu o zasadę solidarności pokoleń w wielu obszarach życia. Docenienie starości, podniesienie jej statusu społecznego jest także niezbędne, aby twórczo odpowiedzieć na wyzwania, jakie stoją przed starzejącym się społeczeństwem, aby szukać nowych ról dla osób starszych w zmieniającym się świecie. Gdy mówimy o wspieraniu pozytywnego wizerunku starości, nie możemy zapomnieć o wpływie tych procesów na jakość życia ludzi starszych. Przeciwdziałanie negatywnym stereotypom związanym z wiekiem ma widoczne przełożenie na jakość życia ludzi starszych:

1 Psychologiczne ujęcie produktywności podkreśla znaczenie dbania o jakość życia, podejmowanie aktywności fizycznej oraz dbanie o kontakty społeczne.

ich podmiotowe, równe traktowanie i związane z nim możliwie długie samostanowienie o sobie, godność, wolność od przemocy fizycznej i psychicznej czy w końcu samorealizację oraz udzielane i uzyskiwane wsparcie (Chabiera; Tokarz-Kamińska 2012:124)

2.2 ROLE OSÓB STARSZYCH

Miejsce i rola seniora wyznacza trzy podstawowe aktywności: społeczna, rodzinna oraz własna. Wśród wszystkich wskaźników jakości życia mierzonych w badaniach sytuacja materialna i więzi z rodziną są najwyżej oceniane przez polskich seniorów. Im wyższy status ekonomiczny i dobre relacje z rodziną tym większe zadowolenie z życia, poziom optymizmu i poczucie koherencji. Możliwe, że najbardziej interesującym wynikiem przedstawionych badań jest poziom wsparcia społecznego, którego źródłem są współmałżonek, rodzina, znajomi i sąsiedzi oraz ich wzajemny stosunek i znaczenie (Głębocka, Szarzyńska 258). Rodzina zawsze będzie zajmowała najwyższą pozycję w hierarchii aksjologicznych preferencji ludzi starszych, ale ważne jest upowszechnianie zasady, że nie może ona stanowić alternatywy dla braku samodzielności, czy bezradności. Poprawne relacje międzygeneracyjne w rodzinie zawsze dają możliwość wzajemnego świadczenia usług i pomocy, ale nie mogą być wymuszane i związane z koniecznością rezygnowania z innych niezbędnych form aktywności, np. zawodowej albo edukacyjnej przez młodszych członków wspólnoty rodzinnej (Trafiałek 2014: 154).

Badania polskie nad rodziną i życiem ludzi w starszym wieku wykazują, że ogromna większość dziadków jest powiązana z dziećmi i wnukami a także z rodzeństwem częstymi i żywymi kontaktami, które ogólnie oceniane są jako dobre.

Miejsce jakie wyznacza się dziś ludziom starszym w rodzinie w dużej mierze wiąże się z wartościami, jakie są uznawane przez daną społeczność. Dlatego też, tam gdzie ceni się doświadczenie i mądrość – ludzie starsi otaczani są szacunkiem i życzliwością. Natomiast w społeczeństwie, które gloryfikuje młodość, wydajność i użyteczność – ludzie starsi bywają spychani na margines życia społecznego i traktuje się ich, jak zbędny ciężar (Pikuła 2010: 69). Künemund (2000) w swoich badaniach pokazuje, że w Niemczech 39% osób w wieku 70-85 lat wykonywało czynności, które uznać należy za produktywne w tym sensie, że rezultatom tych czynności dało się przypisać wartość ekonomiczną: opieka nad dziećmi, współmałżonkiem i innymi osobami zależnymi; działalność w organizacjach pozarządowych oraz udzielanie pomocy nieformalnej w obrębie rodziny i społeczności lokalnej – przejście na emeryturę rzadko oznacza zaprzestanie aktywności (Krzyżowski in. 2014: 27).

Rozwój człowieka może a nawet powinien następować w każdym okresie życia nie wyłączając starości (Waite 2012: 1-4). Własny rozwój i indywidualny rozwój jest również jednym z elementów różnych ról osób starszych. W badaniach (CBOS 2010) dotyczące sytuacji ludzi starszych w społeczeństwie – „Plany a rzeczywistość”, zestawienie odpowiedzi dotyczących planów na jesień życia z deklaracjami odnoszącymi się do sytuacji osób pobierających świadczenia emerytalne pokazuje

znaczłą dysproporcję między zamierzeniami a rzeczywistością. Jedyną spośród wymienionych czynności, która częściej pojawia się w rzeczywistości niż w planach, jest oglądanie telewizji: 92% emerytów spędza czas przed telewizorem, podczas gdy 87% młodszych respondentów planuje oglądanie telewizji, kiedy będzie w wieku emerytalnym. Nawet pozostałe bierne formy spędzania czasu, takie jak: słuchanie radia, muzyki, czytanie książek, czasopism i gazet, częściej pojawiają się w planach respondentów niż w codziennym życiu dzisiejszych emerytów. W takich dziedzinach, jak: pomoc najbliższemu, praca społeczna na rzecz potrzebujących, uczestnictwo w kulturze, uprawianie sportu, turystyki, ale także rozwijanie własnych zainteresowań, plany Polaków na jesień życia zdecydowanie różnią się od deklaracji tych, którzy obecnie są na emeryturze. Zamierzenia respondentów niepobierających świadczeń emerytalnych wskazują na potrzebę aktywności do późnego wieku w wielu obszarach funkcjonowania, podczas gdy w przypadku większości osób otrzymujących świadczenia emerytalne można mówić o wycofaniu się z życia społecznego (CBOS 2010).

3. WYZWANIA DLA POLITYKA SPOŁECZNEJ I SPOŁECZEŃSTWA

Polityka społeczna wobec osób starszych to system działań, skierowanych do osób w wieku poprodukcyjnym oraz ich rodzin, a mających na celu wszechstronną kompensację malejących z wiekiem możliwości samodzielnego zaspokojenia potrzeb oraz integrację z lokalną społecznością (Błądowski 2002). Powinna zatem zapewnić zaspokojenie potrzeb seniorów nie tylko poprzez bezpośrednie wsparcie udzielane osobom starszym, ale również ich rodzinom (Raport 2012. Błądowski:2002: 13). Niestety w opinii wielu osób starszych polityka społeczna nie wspiera osoby starsze, aby mogły wypełnić swoje role. „Młodzi” polscy emeryci mają poczucie, że w pewnym stopniu zostali opuszczeni przez system i muszą sami sobie radzić. Co więcej, wydaje im się, że elity rządzące kompletnie nie zdają sobie sprawy z sytuacji osób starszych i z tego, za jakie pieniądze muszą się oni utrzymywać (Krzyżowski i in. 2014: 147). Brak zrozumienia ze strony osób zajmujących się projektowaniem polityki społecznej w Polsce i ze strony rządzących nie może pozytywnie wpływać ani na poziom zaufania społecznego, ani na pozytywne nastawienie do przyszłości, co oczywiście musi mieć swoje odbicie w sposobie, w jaki „młodzi” emeryci postrzegają proces starzenia się i osoby starsze (Krzyżowski i in. 2014: 147). System niejako zmusza je do izolacji społecznej i nie pozwala na pełne funkcjonowanie w społeczeństwie (Krzyżowski i in. 2014: 147).

Osoby starsze „opuszczone” przez emigrujące dzieci nie są objęte żadnym programem, nawet takim, który pozwoliłby na rozpoznanie ich potrzeb. W przeszłości skupiano się na zaspokojeniu ich podstawowych potrzeb, współcześnie zaś dąży się do tworzenia sieci instytucji mobilizujących seniorów do wykorzystywania w działaniach wszystkich swoich możliwości, które mogą przyczynić się do poprawy własnych warunków życia (Klimczuk 2000: 30). Celowo i świadomie podejmowaną reakcją państw i innych podmiotów na te zmiany powinna być właściwa polityka społeczna wobec problematyki starzenia się ludności i migracji rodzin. W związku z tym, że proces ten ma kilka przyczyn i wywołuje bardzo różnorodne

skutki, działania składające się na tę politykę dotyczą wielu tzw. polityk szczegółowych: gospodarczej, kształtowania przestrzeni, społecznej (z różnymi jej dziedzinami), migracyjnej itd. (Szatur –Jaworska 2012: 9). Wśród pionierskich działań, które oceniane są wysoko przez mieszkańców województwa częstochowskiego jest np. „Częstochowski Program Wsparcia Seniora na lata 2010-2013”. Dokument ten jest wzorcem kształtującym politykę społeczną wobec osób starszych jako cel generalny programu wskazano: „Zintegrowany system wsparcia, opieki i integracji częstochowskich seniorów oparty na partnerskiej współpracy samorządu miasta Częstochowy z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami działającymi w obszarze wsparcia społecznego”. Wśród celów strategicznych wskazano najważniejsze z nich:

- wspieranie aktywności seniorów
- wspieranie seniorów w realizacji ról rodzinnych
- dostosowywanie warunków życia seniorów i oferty usług społecznych do zmieniających się ich potrzeb i możliwości;
- poprawa społecznego obrazu starości (Częstochowski Program Wsparcia Seniorów 2010).

ZAKOŃCZENIE

Osoby starsze są niewątpliwie bogactwem każdego społeczeństwa. W jaki sposób współczesne społeczeństwo polskie „skorzysta” z zasobów osób starszych tj. chęć pomocy dzieciom, wnukom, aktywność społeczna, wiedza i doświadczenie życiowe zależy nie tylko od proponowanej polityki społecznej i proponowanych działań. To społeczeństwo a szczególnie młode osoby i rodziny, które niewątpliwie we współczesnych czasach stoi przed wieloma kryzysami może skorzystać z siły, wsparcia, pomocy jakie oferują osoby starsze. Międzypokoleniowa solidarność oraz przepływ różnych dóbr między rodzinami poparte wsparciem ze strony polityk państwa wydaje się być słuszną drogą w obecnych czasach, aby każdy z członków społeczeństwa mógł w pełni wypełniać swoje role jaką pełni w rodzinie czy społeczeństwie.

LITERATURA:

1. Becker- Pestka D., Rodzina w obliczu migracji zarobkowej, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” nr 1/5, 2012, s. 9-26.
2. Będowski P., Polityka wobec osób starych- cele i zasady, „Studia BAS” nr 2/30, 2012, s. 201-216.
3. Bobek A., Młoda polska emigracja w UE jako przedmiot badań psychologicznych, socjologicznych i kulturowych „Euro Emigranci”, Materiały pokonferencyjne, Kraków 2013.
4. Chabiera A., Tokarz-Kamińska B., Wizerunek starości i człowieka starego. Postawy wobec starzenia się społeczeństw w: Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje, Warszawa 2012, s.124-134.
5. Crystal S., Economic Well-Being of the Elderly, w: The Blackwell Encyclopedia of Sociology (ed). G. Ritzer, s. 3379-3382, Blackwell Publishing, Oxford and Boston 2007.
6. Głębocka A., Szarzyńska M. Wsparcie społeczne a jakość życia ludzi starszych „Gerontologia Polska” nr 13/4, 2005, s. 255-259.
7. Giddens A., Socjologia, Warszawa 2008.

8. Górny A., Kaczmarczyk Paweł., Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych, *Working Papers, Ośrodek Badań nad Migracjami Seria Prace Migracyjne*, Warszawa 2003.
9. Halik J., Starzenie się społeczeństw jako proces demograficzny, w: *Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społeczeństw*, red. J. Halik, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2002.
10. Havighurst R., *Successful Aging, w: Processes of Aging*, eds. R. Williams T. Tibbitts, W. Dondhue Atheton, New York 1963, s. 299-320.
11. Klimczuk A., *Kapitał społeczny ludzi starych. Na przykładzie mieszkańców miasta Białystok. Wiedza i Edukacji*, Lublin 2012.
12. Krzyżowski Ł., Kowalik W., Suwada K., Pawlina K., *Młodzi emeryci w Polsce. Między biernością a aktywnością*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014.
13. Majer R. *Aktywizacja osób starszych w środowisku miejskim jako forma przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica” nr 297, 2013, ss. 105-122.
14. Okólski M., Topińska I., *Społeczne skutki emigracji i migracji ze wsi do miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2012.
15. Piķuła N., *Mądrość życiowa osób starszych paradygmatem wychowawczym współczesnej rodziny*, w: *Elan vital v priestore medzigeneracnych vztahov*, (ed.) B. Balogová Presov 2010, s. 65-71.
16. Puzio-Wacławik B., *Społeczno-ekonomiczne skutki migracji Polaków po akcesji do Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe” nr (8), 2010, s. 179-193.
17. Radzikowski P., *Struktura ludności*, w: *Demografia: metody analizy i prognozowania*, red. M. Cieślak, PWN, Warszawa 1992.
18. Szatur –Jaworska B., Błędowski P., Dziegielewska M., *Podstawy gerontologii społecznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2006.
19. Szatur-Jaworska B., *Zasady polityk publicznych w starzejących się społeczeństwach*, w: *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2012, s. 9-17.
20. Szukalski P. *Aktywność zawodowa w: Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, red. P. Błędowski, M. Mossakowska, A. Więcek, (PolSenior), Termedia Wydawnictwa Medyczne, Poznań 2012.
21. Szukalski P., *Przepływy międzypokoleniowe jako obszar działań na rzecz poprawy powstawania i funkcjonowania rodzin w różnych fazach ich rozwoju*, w: *Sytuacja rodzin i polityka rodzinna w Polsce*, red. D. Graniewska, IPiSS, Warszawa 2004, 93-105.
22. Szukalski P., *Wielkość i struktura rodziny a przejście demograficzne*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, nr 16, 2005, s. 95-110.
23. Trafiałek E., *Rodzina jako obszar aktywności i źródło wsparcia w aktywnym starzeniu się*, w: *Aktywne starzenie się – Przeciwdziałanie barierom*, red. P. Szukalski, B. Szatur-Jaworska, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2014, 152-163.
24. Waite L., *Perspectives on the Future of the Sociology of Aging*, Washington 2012.

RAPORTY:

1. Częstochowski Program Wsparcia Seniorów 2010
2. CBOS 2010, *Sytuacja ludzi starszych w społeczeństwie – plany a rzeczywistość*, BS 160/2010
3. Raport GUS 2010: Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym. Stan na 31.12.2010 r., GUS
4. Raport 2012 Warszawa, Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013
5. Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych Warszawa 2012 (P. Błędowski)
6. Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000-2009, www.stat.gov.pl